THE POLICE FORCES (RESTRICTION OF RIGHTS) BILL, 1966—*contd.*

SHRI D. THENGARI (Uttar Pradesh): Sir, the introduction of this Bill is most unfortunate.

SHRI ATAL BIHARI VAJPAYEE (Uttar Pradesh): Sir, this Bill stands in the name of Shri Jaisukhlal Hathi, but he is no longer in the Ministry of Home Affairs. How can he pilot the Bill?

SHRI CHANDRA SHEKHAR (Uttar Pradesh): The same question again.

SHRI ATAL BIHARI VAJPAYEE: It is a pertinent question.

MR. CHAIRMAN: This has been decided.

SHRI ATAL BIHARI VAJPAYEE: He has since been shifted to the Defence Ministry.

SHRI BHUPESH GUPTA (West Bengal): In this it is all Government, they say; it is all tweedledum, tweedledee, they say.

THE MINISTER OF STATE IN THE MINISTRY OF DEFENCE (SHRI JAISUKHLAL HATHI): I am not going to make a speech. Speeches are to be made by other Members and on behalf of the Government any Minister can reply.

SHRI ATAL BIHARI VAJPAYEE: Then why not the Minister of Agriculture?

MR. CHAIRMAN: Mr. Thengari.

SHRI D. THENGARI (Uttar Pradesh): Sir, the introduction of this Bill is most unfortunate and there is no propriety or necessity for the introduction of this Bill. That discipline is the primary need, must be admitted by all. At the same time, we all know that discipline has been the primary need ever since the Constitution came into being.

[THE DEPUTY CHAIRMAN in the Chair]

That being so, this curtailment of the right of these people in the Police is unfortunate and I must say it is rather unprecedented. So far as the Jan Sangh is concerned, it lays equal stress on discipline and liberty for the police and it has not been established by the Government that there was any necessity for the introduction of this Bill because the police force had become unrestrained or had taken to any anti-social activities. As a matter of fact, this Bill brought forward by the Government is a sort of condemnation by it of its own police force and this is bound to result in very tragic conditions being created. Therefore, I think that this Bill should be withdrawn.

So far as the assertion of the Government that no member of the police force should participate in or address any meeting or take part in any demonstration "organised by any body of persons for any political purposes" is concerned, we may agree with much of it, though I must say that we are not in entire agreement with the policy of the Government regarding the right of Government employees to participate in political activities. In Great Britain, I may point out that only 16 per cent. of the government employees are subjected to as many restrictions as are imposed on Government employees in India. Here our Government employees are subjected to cent per cent restrictions. Only 16 per cent of government employees are under such restrictions in Great Britain. And then 22 per cent. of them are allowed even to participate in election campaigns, though they cannot contest elections. And then as many as 62 per cent are allowed even to contest elections there. In view of the fact that we are following the pattern of Great Britain in a number of respects, there is no reason why similar latitude or similar opportunities should not be allowed to Government employees in India also.

So far as the police-forces are concerned, I would concede that they cannot be treated at par with other

[Shri D. Thengari.]

Central Government employees or civilian employees. That is true. But at the same time, they also cannot be treated at par with the armed forces. Therefore they need not be subjected to all the restrictions that are now imposed on the armed forces. That the members of the police-forces should not be allowed to form any political associations would be agreed to by all. But at the same time the Explanation given in the Bill, I submit, is fraught with disastrous consequences. The Explanation reads:

> "If any question arises as to whether any society, institution, association or organisation is of a purely social, recreational or religious nature under clause (b) of this sub-section, the decision of the Central Government thereon shall be final."

We know that in its anxiety to retain power, the ruling party is accustomed to equate politics with the entire span of public life and the ruling party has conveniently accepted that politics and public life are co-extensive. I submit that if the Government itself is given the discretion to decide what is political activity and what is non-political activity, then probably there will be no non-political association or activity. Therefore, this is a very sweeping explanation that they have put in here. It may cover ground which it is not legitimately expected to cover.

So far as trade-union activities are concerned, I have just said that while the police need not be treated at par with civilian employees, they are also not to be treated at par with the armed forces. I think it would be much better to see that the police do not feel the necessity to resort to any trade union activities. Conditions should be made helpful to them. A Police Commission has been appointed and now I feel the Government is introducing this Bill in the indecent haste. Why not wait for the recommendations of the Police Commission which the Government itself has constituted?

SHRI BHUPESH GUPTA: Now that Mr. Chavan, the new Home Minister, has come let the new Home Minister consider the question of recognition of these unions. It will be good thing.

SHRI D. THENGARI: The Government is introducing this Bill in indecent haste. Why not wait till the recommendations of the Police Commission are finalised. it has also been stated by the Government that some sort of a machinery is under contemplation for the redress of the grievances of the police forces That machinery has not been finally decided upon. What I would suggest is that until and unless an alternative arrangement is finalised and implemented, so that the formation of a trade union becomes a superfluity, a Bill prohibiting them from forming any association or union should not be introduced. After that also, it should not be the Government's right to ban the right of these peop'e to form associations or trade unions. The real thing is, conditions should be so helpful to the policemen themselves that they would find it unnecessary or superfluous to form associations or trade unions. I would recommend the creation of such congenial conditions rather than the denial of this right which is there already in the Constitution.

श्री शीलभद्र याजी (बिहार) : माननीय डिप्टी चेयरमैन महोदया, एक ट्रेड यूनियनिस्ट होने के नाते मुझे खेद है कि मैं इस विधेयक का समर्थन कर रहा हूं किन्तु देश की परिस्थिति ऐसी गम्भीर है और फिफ्थ कालमनिस्ट्स और समाजद्रोही तथा देशद्रोही तत्व इतने देश में हो गये हैं। हमारे देश में सिर्फ सेना और पुलिस ऐसी थी जिसमें समाजद्रोही लोगों का, देशद्रोही लोगों का और जो देश की एकता तोडना चाहते हैं उनका प्रवेश नहीं हुआ था लेकिन जिस तरह से मांगें हो रही हैं कि ये पोलिटिकल पार्टी के भी मेम्बर हों, ट्रेड यूनियन के भी मेम्बर

हों उससे शंका होती है। अगर हिन्दुस्तान में एक पार्टी रहती तो हम इस चीज को मान भी लेते लेकिन आज हिन्दुस्तान मे इतनी पार्टियां है, साम्प्रदायिक पार्टी भी हैं देशद्रोही पार्टी भी है, प्रोचाइनीज भी हैं सब पार्टियां अपोजीशन जो करती है, इसलिए हमारी सरकार---हमारा गृह-मंत्रालय—बहुत सोच कर इस विधेयक को लाई है। हमने भी इसके बारे मे ठंडे दिल से सोचा। बराबर मजदूर यूनियन मे काम करने के नाते हमको भी तकलीफ हुई लेकिन जब दूसरे दूसरे देशों को देखते है, रूस और चीन को देखते हैं, तो देश की आजादी को बचाने के लिए, देश की अखंडता को रखने के लिए कड़े से कडा कदम उठाना पड़ता है। आज तक सेना और पुलिस के लोगों मे यह बीमारी नही थी लेकिन अब यह बीमारी हो गई है। जहां तक उनकी माग का सवाल है यह ठीक है कि उनके क्लब होने चाहिए, एसोसियेशन होने चाहिएं। जैसा कि हमारे दीवान चमनलाल जी ने कहा कि इंग्लैंड मे एक कांस्टेबिल की चार सौ रुपये पे हो, जबकि यहा 85 रु० पे हो और डीयरनेस एलाउंस वगैरह ले कर सौ सवा सौ रुपया हो और एक दर्जन बाल-बच्चे पैदा करते हो तो उनकी पढ़ाई लिखाई वगैरह का यह किस तरह से इंतजाम करते है कुछ समझ में नही आता है। तो जब तक इनकी माली हालत नही सुधरेगी तब तक क्या ला एंड आर्डर रह सकेगा, गृह मंत्रालय उन पुलिस के लोगों से क्या काम ले सकेगा। नहीं ले सकता है क्योंकि असंतोष होता है जब कि उनकी माली हालत खराब होती है, और आप उनके बच्चों की मुफ्त शिक्षा का इंतजाम नही करते हैं, दवा दारू का इंतजाम नही करते। यू० के० एक दकियानूसी देश है। आप कहते हैं कि समाजवादी देश बनाने वाले हैं। तो लन्दन में, यू० के० में, पुलिस को साढ़े चार सौ या पांच सौ रुपया कम से कम मिलता है और यहा इंस्पेक्टर वगैरह को डेढ़ सौ या दो सौ रुपया मिलता है; अगर दूसरा इंतजाम न हो तो जितना मिलता है उसमें पानी से घोल कर आटा भी सब बाल बच्चे खाना चाहें तो नही खा सकते, उसमे उन्हे जिन्दा नही रख सकते, आज यह परिस्थिति है लेकिन दूसरा दूसरा इतजाम कर के वह किसी तरह से जीवन-यापन करते है।

इसलिये, यदि उसके इस अधिकार को लिया जाता है तो हम पार्लियामेन्ट के मेम्बरो का यह भी देखने का कर्त्तव्य हो जाता है कि पुलिस वालों की जो इक्तसादी हालत, माली हालत है, उसको सुधारा जाय। इसके लिये जरूरी है कि पुलिस संगठन में जिस तरह से अभी इस किस्म की बात आ रही है, जिस तरह से दूसरे दूसरे लोग, समाजद्रोही, देशद्रोही और सांप्रदायिक तत्व, उसमे छा रहे है, उनसे पुलिस को और सेना को बचाने की जरूरत है और देश की अखडता की रक्षा के लिये, देश की सुरक्षा के लिये, देश की आजादी को महफूज रखने के लिये हमको मजबर होकर इस तरह का विधेयक लाना पड़ रहा है।

हमारे कामरेड साथी भूपेश गुप्त, मैने तो उनको कुछ कहा नही, वे बहुत बिगड़ गये और इतने बुरे अपशब्द उन्होने हमारे बारे में कहे, लेकिन मैं उनको बताना चाहता हूं मैं कभी भी समाजद्रोही नही रहा, किसी समाज विरोधी पार्टी के साथ मैं नही था, शुरू से ही मैं कांग्रेस मे हू। उन्होने "रेनिगेड" शब्द का प्रयोग किया, लेकिन मै कभी इस जलील कम्यूनिस्ट पार्टी का सदस्य नही हुआ, जिसने सन् 1930 की हमारी आजादी की लड़ाई को बुर्जआमूवमेन्ट कहा और हमारे तिरंगे झंडे मे आग लगाई, जिसने सन् 1942 में ब्रिटिश साम्राज्यवाद के साथ हमारी आजादी की लड़ाई के विरुद्ध सहयोग किया, जिस पार्टी ने "टू नेशन्स थियूरी" का समर्थन किया और पाकिस्तान की कल्पना को बल दिया। चाइनीज अटैक होने के बाद अभी तक उनके दूसरे मंसूबे वही हैं। तो उस पार्टी के सदस्य को इतनी हिमाकत हो,

[श्री शीलभद्र याजी]

इतनी जुर्रत हो, कि हम को 'रेनीगेड' कहे, उसको शरम नहीं आई, जिस पार्टी के लोगों ने नेताजी सुभाष चन्द्र जैसे महान नेता को यह अपशब्द कहे कि यह तोजो का कुत्ता है और जब हिन्दुस्तान में आयेंगे तो उनको फूलों से नहीं जूतों से हार पहिनायेंगे । इस तरह के समाज-द्रोही ब्रिटिश साम्राज्यवाद के प्रशंसक और देश की आजादी का सन् 1942 में विरोध करने वाली पार्टी के सदस्य की इतनी हिम्मत होती है कि हमको रेनीगेड कहे, ऐसा कहने में उनको शर्म नहीं आती है । हमारा अतीत बहुत उज्जवल रहा है, हमने किसी पार्टी में, और खास कर उस जलील पार्टी में जो इंतहाई ज़लील है, जो देश की आज़ादी को बेचना चाहती है, मैं कभी उसका सदस्य नहीं हुआ और न जीवन में कभी सदस्य होऊंगा । इसलिये जो इस तरह का उन्होंने प्रहार किया वह उनके लिये कोई सौभाग्य की या सुख की बात नहीं थी । उनको सोचना चाहिये वे किसके बारे में बात कर रहे हैं । वे जरा अपने अतीत को मिलाएं । हमने उनको कुछ नहीं कहा । हम ने कहा ऐसे सदस्यों को, जो चेयर की आज्ञा नहीं मानें उन्हें हटाना चाहिये । इस पर उनको ऊलजलूल बोलने की जरूरत नहीं थी । इसीलिये मैंने उनकी पार्टी को ये सब बातें सुनाई । लेकिन आज जिस तरह की देश की अंदरूनी हालत हो गई है, जिस तरह से आपने देखा रेलवे का एक्सीडेन्ट परसों हुआ है, यह सब कौन कर रहा है ? जो प्रो चाइनीज हैं, जो प्रो पाकिस्तानी एजेन्ट हैं, जो अपने ही देश के लोगों में से हैं और जो अपने को प्रगतिशील पार्टी कहते हैं, जो चाऊ और माऊ के इशारे पर चलने वाले हैं, जो पंचगामी लोग हैं, ऐसे तत्व यदि पुलिस संगठन के बीच में चले जाते हैं तो देश को बड़ा खतरा हो सकता है इसलिये मजबूरन इस विधेयक का स्वागत और समर्थन करते हुए मैं अपनी सरकार से, खास कर के चव्हाण साहब से, जो नये मंत्री हो कर आये हैं, निवेदन करूंगा कि उनको देखना पड़ेगा कि जो हमारी पुलिस के कांस्टेबल हैं, पुलिस के लोग हैं, जिनको बहुत कम वेतन मिलता है, उनके बच्चों की मुफ्त शिक्षा के लिये, दवादारू के लिये, उनकी अन्य सुविधाओं के लिये ज्यादा से ज्यादा देकर यदि हम उनको खुश रख सकते हैं तभी हम इस तरह की गड़बड़ को रोक सकते हैं, जो कभी कभी इस तरह की अशान्ति होती है । भूखे पेट में वह कभी लाठी नहीं चलायेगा, कभी गोली नहीं चलायेगा और जिस सरकार के पास लाठी और गोली चलाने को नहीं है, जिस सरकार की पुलिस गोली नहीं चला सकती है— हमारे अपोजीशन के लोग चिल्लाते हैं लाठी और गोली की सरकार नही चलेगी—लेकिन मैं उनको बराबर कहता हूं कि अगर सरकार की पुलिस फंकशन नहीं करती है तो वह सरकार निकम्मी है, वह सरकार नहीं चल सकती है । इसलिये देश में शान्ति रखने के लिये और जो हमारा समाजवादी उसूल है उसको स्थापित करने के लिये जो ऐसे ऐसे समाज विद्रोही लोग, देश विरोधी लोग, सांप्रदायिक तत्व जो अपना "अगली हेड", कुरूप चेहरा, उठा रहे हैं, उनका दमन करने के लिये पुलिस की माली हालत ज्यादा से ज्यादा सुधारने की जरूरत है ।

इन शब्दों के साथ मैं इस विधेयक का स्वागत करता हूं ।

شری عبدالغنی (هریانہ) - معظم
ڈپٹی چیرمین - میں دکھی دل کے
ساتھ اس سجھاؤ کی مخالفت کرنے
کے لئے کھڑا ہوا ہوں - اندھی سی
رات تھی جسے افسانہ کر دیا - آخر
اس بات نے سرکار کو انیس برس
بعد مجبور کیا کہ وہ ایسے سجھاؤ
کو هاؤس میں لائی - پولیس وهی
ہے جو آج ہے - اس میں تسہلن

کا جو پہلے جذبہ تھا وہ آج بھی ہے - وہ اس لئے میں کہتا ہوں کہ اس سمجھاؤ کے آنے کے بعد جب اس کی چرچا ہوئی تھی جو اس ۷ تاریخ کو ایک حادثہ ہوا اس میں جو پولیس کانسٹیبل شہید ہوا وہ بھی دلی پولیس کا ایک آدمی تھا اور جو ۲۲ آدمی بہت بری طرح سے پولیس کے زخمی ہوئے ان میں انیس آدمی دلی پولیس کے تھے - اس کے معنی میں یہ لیتا ہوں کہ ان کو اس وقت یہ سمجھاؤ لا کر کافی دکھی کیا ہے - وہ آفنڈیڈ بھی ہوئے ہوں گے لیکن انہوں نے اپنے دھرم کا پالن اسی طرح سے کیا جس طرح سے دیش کے ایک وفادار سپاہی کو کرنا چاہئے -

یہ بل آپ کیوں لائے ؟ صرف اس لئے کہ جب انہوں نے اپنے بچوں کو پریشان دیکھا ان کے لئے نہ اچھا کھانا ہے نہ ان کے لئے اچھا کپڑا ہے - نہ ان کی تعلیم کا صحیح بندوبست ہے نہ سپاہی کے لئے ایسا موقعہ ہے کہ وہ اپنی ڈیوٹی جو دیتا ہے اس ڈیوٹی کے ہوتے ہوئے - وہ اپنے کٹمب کی طرف اپنے بچوں کی طرف پوری توجہ نہیں تو آدھی توجہ بھی دے سکے تب انہوں نے مانگیں کیں - آج سے نہیں آج سے کئی برس پہلے پنجاب سرکار ان کی طرف دھیان نہیں دے پائی تو

انہوں نے اپنے آپ کو یونائٹ کیا لیکن کسی پارٹی کو اپنے اندر گھسنے نہیں دیا - انہوں نے اپنا فیصلہ کیا کہ اگر کسی طرح سے بھی ہماری آرزوئیں ہماری مانگیں سرکار کو کبھی قبول نہیں ہوں تو اس کے لئے ہمیں وہی راستہ اختیار کرنا چاہئے جو گاندھی جی نے انگریزوں کے خلاف راستہ اختیار کیا تھا کہ خوب صورتی کے ساتھ اپنی بات کہی جائے اور پالیٹیکس کو اپنے اندر داخل نہ ہونے دیا جائے - انہوں نے نعرے لگائے اپنی غریبی کے، غربت کے اپنی پریشانیوں کا انہوں نے اظہار کیا - انکے نعروں سے گھبرا کر سرکار نے دو قدم اٹھائے - ایک تو لاکھوں روپیہ ان کے لئے منظور کیا - بڑا مبارک ہے لیکن جس ڈھنگ سے منظور کیا وہ بھدا تھا - جب کوئی آواز اس ڈھنگ سے اٹھے جو سرکار کو ناگوار گزرے اور سرکار اس کے سامنے جھکتی ہے اور دوسرے ہی ہاتھ سے — جیسا میں نے ایک انگریز کا نام مجھے یاد نہیں رہا - ہاں لارڈ لارنس اس کے ایک ہاتھ میں قلم تھا ایک ہاتھ میں تلوار تھی اس نے پوچھا قلم مانگتے ہو یا تلوار - اس طرح سے لاکھوں روپئے منظور کئے تو دوسرے ہی ہاتھ سے یہ بل لائے انہوں نے یہ بل لاکر کہا کہ تمہاری گردن توڑ دی جائے گی اگر آپ یونائٹڈ ہوں - میڈم اگر آئی - سی - ایس - آفیسر پی - سی

[شری عبدالغنی]

ایس - آفیسر آئی - اے - ایس
آفیسروں سے لئے کلب بنا
سکتے ہیں ان کی یونین
بن سکتی ہے تو کوئی وجہ نہیں
کہ پولیس والا کوئی یونین نہیں
بنا سکتا کہ وہ اپنا ہی کنونشن
کریں - اس میں شری چے سکھ لال
ھاتی نہیں تو دوسرے بھائی رہتے
ان کی صدارت میں وہ کر لیتے -
شری بھوپیش گپتا کی صدارت میں نہ
کریں، باجپئی جی کی صدارت میں نہ
کریں ہمارے پروفیسر رتناسوامی
کی صدارت میں نہ کریں - وہ
کیوں نہیں اپنی مانگیں سرکار کے
ہاتھ میں رکھیں - آخر جھنڈا تو
انڈین یونین کا ہے - میں سمجھتا
ہوں اس وقت جو بھائی جو آفیسر
میں کسی کا نام نہیں لیتا - چندر
شیکھر ہیں نہیں - ہمیں اختیار ہے
نہیں - سندیہگی ہے نہیں کہ افسروں
پر برسیں جو یہاں جواب نہ دے
پائیں - لیکن آفیسرس کو ہماری
زندگی کے ساتھ کھیلنے کا پارلیمنٹ
کے ممبروں کے ساتھ کھیلنے کا دلی کی
پبلک کے ساتھ کھیلنے کا - ہندوستان
کا "انگلی فیوچر" جو ہے جو ہماری
نظر میں برائٹ ہے اس کو خوامخواہ
دھندلا کرنے کا کسی آفیسر کو حق
نہیں ہے کسی منسٹر کو حق نہیں
ہے کہ وہ ایسے موقعہ پر جب پولیس
والوں نے صرف یونائٹڈ ہو کر اپنی
ایک ایسی مانگ کی جو ناجائز
نہیں ہے ان کے یونین کے حق کو
چھیننے کی کوشش کرے - میں
سمجھتا ہوں کہ سمجھاؤ آپ چاہیں
ڈنڈے کا زور ہونا چاہئے جو ڈنڈے
کی بات باجپئی جی کہتے ہیں -
میں مانتا ہوں کہ آپ کو گولی
چلانی پڑے چلائیے - ڈنڈا چلانا پڑے
چلائیے گاندھی جی کو بھول جائیے
اس لئے کہ اگر گاندھی جی کو مانتا
ہے تو کسی طرح اپنی سرکار کو
دیش کو بچانا ہے میں باجپئی جی
کے ساتھ ہوں - مجھے کوئی اعتراض
نہیں ہے لیکن میں کہنا چاہتا
ہوں کہ جس ڈنڈے کو استعمال کرنا
چاہتے ہوں کیا اسے کھوکھلا کر کے
اس کا استعمال کرو گے - جس گولی
کو چلانا چاہتے ہو کیا وہ گولی نقلی
گولی ہوگی اصلی گولی نہیں ہوگی
پولیس کی زندگی کے ساتھ کھیلنے
کی کوشش بھی کرو - تسہیلن کا نام
دو اور ان کو رکھو بھی دو کہ وہ
اکٹھا مل کر بیٹھ بھی نہیں سکتے
سوائے اس کے کہ اس وقت دیش
کے امن کو آپ جان بوجھ کر خراب
کرنا چاہتے ہیں اور کچھ بات
سمجھ میں نہیں آتی ہے -
میں نہیں جانتا اسٹوڈنٹس تو کہ
اگر وہ آپ کی بات نہ مانیں ہماری
اپیل نہ مانیں اور یہ سمجھ کر کہ ان

نہیں کہہ رہا ہوں کیوں کہ سب-آرڈی نیٹ سروسیز اور دوسری سروسیز کی یونینس ہیں اور اس طرح سے آپ لوگوں نے ان کو یونین بنانے کا اختیار دے رکھا ہے لیکن آپ پولیس والوں سے یہ چاہتے ہیں کہ وہی ڈسپلن ان میں ہو جس طرح کا فوج میں ہوتا ہے تو میں یہ کہنا چاہتا ہوں کہ جو فوج کو سہولتیں دے رکھی ہیں جو آسانیاں ان کو مہیا کئے ہوئے ہیں تو اس طرح کی آسانیاں آپ پولیس والوں کو کیوں نہیں دیتے - یہ لوگ تو ڈبل ڈیوٹی دیتے ہیں - یہ لوگ نہ صرف اپنی ڈیوٹی دیتے ہیں بلکہ انوسٹیگیشن کا بھی کام کرتے ہیں جس میں انہیں کئی دنوں تک کھانا نہیں ملتا اور اس خوشی میں اپنے کام میں لگے رہتے ہیں کہ جب کامیاب ہو جائینگے تو ان کے آفیسروں کی طرف سے سرکار کی طرف سے انہیں کوئی سند ملے گی - تو میں جاننا چاہتا ہوں کہ میں نے کئی بار ہاؤس میں یہ سجھاؤ دیا اور کنسلٹیٹو کمیٹی میں بھی میں نے کہا کہ پولیس والوں کو سینٹر کے تحت کیا جائے تاکہ پولیس والوں کو ریاستی دباؤ نہ ہو اور وہ اپنی ڈیوٹی عمدگی سے سرانجام دیں - لہذا انہیں سنٹر کے تحت لایا جائے - اور سنٹر کے ذریعہ کرائیں تو اس طرح سے دباؤ ڈالنے کی کوشش نہیں کی جانی چاہئیے - بلکہ انکی مدد ہونی چاہئیے-

کو حق ہے وہ پارلیمنٹ کی طرف آگے بڑھیں تو کیا میرے بھائی نندہ کو کہئے ان کو اپیل - پی سنگھ نے کھایا یا پاٹل صاحب نے کھایا میں نہیں جانتا یا انہوں نے جو ودھواؤں پر لاٹھیاں چلائی انہوں نے کھایا یا کشمیر کی جنتا نے کھایا وہ بھی میں نہیں جانتا اور یا اندرا جی نے جان بوجھ کر کیا لیکن یہ چیز ہے کہ آخر ان کا مقابلہ نہ اندراجی کرینگی نہ بھوپیش گپتا کرینگے نہ کوئی رزسر کرے گا - اگر ان کا کوئی مقابلہ کرے گا تو پولیس والے ہی کرینگے - اور وہی اندرونی حفاظت کرتے ہیں اور انکے ذمہ وار ہیں -

آپ پولیس والوں سے ڈسپلن چاہتے ہیں اور اس کا انہوں نے ثبوت دے دیا ہے اور انہوں نے اپنے کو شہید کیا زخمی بھی ہوئے ہیں اور آپ کا حکم مانا - اگر اسٹوڈنٹس کا جھگڑا ہوا جس میں مجھے ڈر ہے تب میں نے اسٹوڈنٹس سے اپیل کی تھی کہ وہ نہ آئیں وہ اپنی مانگ کسی اور وقت کے لئے اٹھا رکھیں اور دیش کے ہت میں سوچیں - میں سمجھتا ہوں اس موقعہ پر ڈسپلن کے نام پر پولیس کے لئے یہ قانون کا ڈنڈا دکھانا نہ تو خوبصورت ہے نہ مفید ہے اس سے دیش کو دھکا لگے گا - اس لئے اندرا جی کو چاہئیے کہ وہ اپنے اس قدم کو واپس لیں - میں کوئی ایسی بات

[شری عبدالغنی]

تاکہ بےفکری سے اپنی ڈیوٹی دے سکیں۔ میڈم — میں آپ کو یاد دلاؤں جب گاندھی جی نے لڑائی شروع کی تھی انگریزوں کے خلاف تو اس وقت انگریزوں نے انتہائی اتیاچار کا دور دورہ پھیلا رکھا تھا - اس کا نتیجہ کیا ہوا کہ کان کان جو بات کشمیر سے نکلتی تھی وہ کنیا کماری یا کیرل تک پہنچ جاتی تھی اور اس پر عمل ہوتا تھا - تو کیا آپ یہ چاہتے ہیں کہ یونین نہ بنے اور یہ کہیں کہ ملک کا تقاضا ہے کہ ڈسپلن ہونا چاہئے - پولیس والوں نے اس بہتر ڈسپلن کا ثبوت کیا نہیں دیا ہے میں نہیں جانتا - کئی فوجی سپاہیوں نے اپنے آفیسروں کو مار دیا لیکن دنیا جانتی ہے کہ شاید ہی کوئی مثال ہو کہ جس میں پولیس کے آدمی نے کسی آفیسر کو مارا ہو یا حکومت کے حکم کو نہ مانا ہو - اس سے بہتر ثبوت آپ کیا چاہتے ہیں - چین کی لڑائی میں فوجی سپاہی سر پر پیر رکھکر بھاگے تھے لیکن پولیس کی کوئی بھی بھگدڑ دکھائی نہیں دی - لیکن پاکستان کی لڑائی میں جن فوجیوں نے فتح حاصل کی انکو مبارکباد دیتا ہوں اور احسن کارکردگی ہے پولیس کو مبارک باد دیتا ہوں اور پوچھتا ہوں کیا اس سے زیادہ بہتر ثبوت آپ چاہتے ہیں - میں سمجھتا ہوں کہ اس وقت جو ملک میں انتہائی افرا تفری کا دور دورہ چل رہا ہے ہر طرف سے بے اطمینانی اور وائلنس کی ٹینڈینسی بڑھ رہی ہے کیوں کہ ایک نئے الیکشن کا وقت ہے - تو میرا خیال ہے اور میں سرکار سے آپ کے ذریعہ درخواست کرتا ہوں کہ اگر وہ ضروری سمجھتی ہے تو اس بل کو ملتوی کر دے - ابھی الیکشن کو آنے دے تاکہ ان کی کامیابی ہو جائے اور وہ پولیس کی مدد سے ہی کامیابی ہوگی ورنہ آپ ہار جائینگے آپ کے ہارنے سے نہ شری بھوپیش گپتا آ سکینگے نہ شری باجپئی آ سکینگے کیوں کہ ہر ایک کی تھوڑی تھوڑی ٹولیاں ہونگی اور یہ آپس میں نہیں ملینگے - اس لئے میری درخواست ہے کہ اس بل کو واپس لے لیا جانا چاہئے -

یہ ہسٹری میں یاد رہے گا کہ ایک وفادار سپاہی کو صرف اس بنا پر کہ اس نے اپنے بچہ کا پیٹ بھرنے کے لئے ان کو اچھا لباس دینے کے لئے ان کو پڑھائی کی آسانیاں دینے کے لئے انہوں نے اپنی یونین بنائی اور ان کا کسی پولیٹیکل پارٹی کے ساتھ الائنس نہیں ہے - اگر یہ بل لانا ہی ہے تو ان ساری باتوں پر سوچئے اور اس کو ملتوی کیجئے ورنہ اس کے نتائج برے ہونگے - میڈم - میں صاف صاف کہدینا چاہتا ہوں کہ اندرا جی اور ان کی

سرکار یہ تو بچ جائے گی لیکن هم جیسے لوگوں اور باجپئی آپ جیسے بھی قتل هو جائینگے - هم جیسے لوگوں کو گولیوں کا نشانہ بنایا جائے گا - کیوں کہ منسٹروں کی کوٹھیوں کے آگے پولیس کا پہرہ هوگا اور وہ فوج کا بھی پہرا رکھ سکتے هیں لیکن هر آدمی جو اس سرکار کا هتیشی هے دیش کا هتیشی هے ان کے لئے حفاظت کا کوئی سامان نہیں هوگا آپ پولیس کو کیوں آفنڈ کرتے هیں آخر انہوں نے کوئی گناہ کیا هے - ابھی وہ اکٹھے بھی نہیں هوئے اور آپ نے ان کی بات ماننی شروع کر دی هے تو اس طرح سے آپ بدمزگی کیوں پیدا کرنا چاهتے هیں - اگر آپ میری درخواست نہیں مانتے تو اس کا برا اثر الیکشن پر هوگا - گاندھی جی کی طرح ان میں بھی کوئی پھونکنے والا پیدا هوگا ایک لفظ نکلے تو کشمیر سے کنیا کماری تک بات پہنچ جائے گی اور اس سے دیش کی هانی هوگی اور دیش کو داہ پہنچے گا - اس لئے میں بڑے ادب کے ساتھ کہنا چاهتا هوں کہ اس بل کو واپس لیا جائے یہ بل کسی طرح بھی دیش کے هت میں نہیں هے - دیش کا هت چاهتے هیں تو ٹھیک هے نندہ جی نے ان لوگوں کو ننگا کیا تھا جنہیں کوئی پکڑ نہیں سکتا تھا جنہیں کوئی هاتھ نہیں لگا سکتا تھا وہ لیفٹسٹ خیال کے تھے گاندھی وادی تھے اور انہوں نے رائٹسٹوں کو پکڑ کر ایک مضبوط اسٹینڈ لیا اور ان کو نکالنے میں رائٹسٹ کامیاب هو گئے - چاهے وہ ایل - پی - سنگھ هوں یا چاهے آتما گھوش هوں یا کوئی هوں میں سمجھتا هوں کہ یہ بل اس وقت نہ لایا جائے - نندہ جی کو نکالنا آسان هے یہ آپ کی مرضی هے کہ آپ چاهے جس کو نکالیں مجھے اس پر کہنے کا کوئی ادھیکار نہیں هے اور نہ میں اس پر مداخلت کر سکتا هوں لیکن میں یہ ضرور مداخلت کر سکتا هوں کہ اگر دیش چلے گا اگر اتھارہ تاریخ کو هماری اپیل کا اسٹوڈنٹس پر اثر نہ هوا اور آپ کے آفیسروں نے غلط راستہ اختیار کیا تو ساری ذمہ داری پولیس کو ناراض کرنے کی ذمہ داری اس سرکار پر هوگی جو سرکار کے ساتھ ممبران هیں اور جو اس بل کی حمایت کر رهے هیں ان پر سارے دیش کو چلانے کی ذمہ داری هوگی - لہذا میں اس بل کے واپس لینے اور پولیس والوں کے دل هاتھ میں لینے کی پر زور اپیل کرتا هوں -

†[श्री अब्दुल ग़नी (हरियाणा): मैडम डिप्टी चैयरमैन, मैं दुखी दिल के साथ इस सुझाव की मुखालफत करने के लिये खड़ा हुआ हूं। इतनी सी बात थी जिसे अफसाना कर दिया। आखिर किस बात ने सरकार को उन्नीस बरस बाद मजबूर किया कि वह ऐसे सुझाव को हाउस मे लाई। पुलिस वही थी जो आज है। इस में

†[ ] Hindi transliteration.

[श्री ग्रब्दुल गनी]

डिसिप्लिन का जो पहले जजबा था वह ग्राज भी है। वह इसलिए मै कहता हू कि इस सुझाव के ग्राने के बाद जब इसकी चर्चा हुई थी जो इस 7 तारीख को एक हादसा हुग्रा। इसमे जो पुलिस कास्टेबिल शहीद हुग्रा वह भी दिल्ली पुलिस का एक ग्रादमी था। ग्रौर जो 22 ग्रादमी बहुत बुरी तरह से पुलिस के जख्मी हुए उनमे उन्नीस ग्रादमी दिल्ली पुलिस के थे। इसके मानते मै यह लेता हूं कि उनको इस वक्त यह सुझाव लाकर काफी दु:खी किया है। वह ग्राफडेड भी हुए होगे लेकिन उन्होने ग्रपने धर्म का पालन उसी तरह से किया जिस तरह से देश के एक वफादार सिपाही को करना चाहिये।

यह बिल ग्राप क्यों लाए? सिर्फ इसलिये कि जब उन्होने ग्रपने बच्चों को परेशान देखा, उनके लिए न ग्रच्छा खाना है, न उनके लिए ग्रच्छा कपडा है। न उनकी तालीम का सही बन्दोबस्त है, न सिपाही के लिए ऐसा मौका है कि वह ग्रपनी ड्यूटी जो देता है उस ड्यूटी के होते हुए वह ग्रपने कुटुम्ब की तरफ, ग्रपने बच्चो की तरफ पूरी तवज्जो नही तो ग्राधी तवज्जो भी दे सके, तब उन्होने मागें की। ग्राज से नही, ग्राज से कई बरस पहले पंजाब सरकार उनकी तरफ ध्यान नही दे पाई तो उन्होने ग्रपने ग्राप को यूनाइट किया लेकिन किसी पार्टी को ग्रपने ग्रंदर घुसने नही दिया। उन्होने ग्रपना फैसला किया कि ग्रगर किसी तरह से भी हमारी ग्रारजुएं, हमारी मिन्नतें सरकार को कभी कबूल नही हो तो उसके लिए हमे वही रास्ता ग्रख्तियार करना चाहिए जो गाधी जी ने ग्रंग्रेजो के खिलाफ रास्ता ग्रख्तियार किया था कि खूबसूरती के साथ ग्रपनी बात कही जाए ग्रौर पोलिटिक्स ग्रपने ग्रंदर दाखिल न होने दिया जाए। उन्होंने नारे लगाये ग्रपनी गरीबी के, गुरबत के, ग्रपनी परेशानियो का उन्होने इजहार किया। इतने नारों से घबरा कर सरकार ने दो कदम उठाये। एक तो लाखों रुपया उनके लिये मंजर किया। बड़ा मुबारक है लेकिन जिस ढग से मजर किया वह भद्दा था। जब कोई ग्रावाज ढग से उठे जो सरकार को नागवार गुजरे ग्रौर सरकार उसके सामने झुकती है ग्रौर दूसरे ही हाथ से जैसा मैने एक ग्रग्रेज का नाम मुझे याद नही रहा; हा, लार्ड लारेस; उसके एक हाथ मे कलम था, एक हाथ मे तलवार थी। उसने पूछा--कलम मागते हो या तलवार। इसी तरह से एक हाथ मे लाखो रुपये मंजूर किए तो दूसरे ही हाथ मे यह बिल लाए। उन्होने यह बिल लाकर कहा कि तुम्हारी गर्दन तोड़ दी जायेगी ग्रगर ग्राप यूनाइट हो। मैडम, ग्रगर ग्राई० सी० एस० ग्राफिसर, पी० सी० एस० ग्राफिसर, ग्राई० ए० एस० ग्राफिसर्स ग्रपने लिए क्लब बना सकते है, उनकी यूनियन बन सकती है तो कोई वजह नही कि पुलिस वाला कोई यूनियन नही बना सकता, कि वह ग्रपनी ही कनवेनशन करें। इसमे श्री जयसुखलाल हाथी नही तो दूसरे भाई रहते, उनकी सदारत मे वह कर लेते। श्री भूपेश गुप्ता की सदारत मे न करे, वाजपेयी जी की सदारत मे न करे, हमारे प्रोफेसर रत्नास्वामी की सदारत मे न करे वह क्यो नही ग्रपनी मागे सरकार के हाथ मे रखे। ग्राखिर झंडा तो इंडियन यूनियन का है। मैं समझता हूं इस वक्त जो भाई जो ग्राफिसर--मै किसी का नाम नही लेता। चन्द्रशेखर है नही, हमे ग्रख्तियार है नही। सन्दीदगी है नही कि ग्राफिसरो पर बरसें जो यहा जवाब न दे पाएं। लेकिन ग्राफिसर्स को हमारी जिन्दगी के साथ खेलने का, पार्लियामेट के मेम्बरों के साथ खेलने का, दिल्ली की पब्लिक के साथ खेलने का--हिन्दुस्तान का "ग्रगली फ्यूचर" जो है जो हमारी नजर मे ब्राइट है उसको ख्वामख्वाह धुधली करने का किसी ग्राफिसर को हक नही है। किसी मिनिस्टर को हक नही है कि वह ऐसे मौके पर जब पुलिस वालो ने सिर्फ यूनाइट होकर ग्रपनी एक ऐसी माग की जो नाजायज नही है उनके यूनियन के हक को छीनने की कोशिश करे। मैं समझता हूं कि सुझाव ग्राने चाहिए। डंडे का जोर होना चाहिए। जो डंडे की बात याजी जी कहते हैं। मैं मानता

हूं कि आपको गोली चलानी पडे, चलाइये; डंडा चलाना पडे, चलाइये; गाधी जी को भूल जाइये। इस लिए कि अगर गाधी जी को मानना है तो किस तरह अपनी सरकार को, देश को बचाना है। मैं याजी जी के साथ हू। मुझे कोई ऐतराज नही है लेकिन मै कहना चाहता हू कि जिस डंडे को इस्तेमाल करना चाहते हो क्या उसे खोखला करके उसका इस्तेमाल करोगे। जिस गोली को चलाना चाहते हो क्या वह गोली नकली गोली होगी, असली नही होगी। पुलिस की जिन्दगी के साथ खेलने की कोशिश भी करो। डिसिप्लिन का नाम दो और उनको रगडा भी दो कि वह इकट्ठा मिल कर बैठ भी नही सकते। सिवाए इस के कि इस वक्त देश के अमन को आप जान-बूझ कर खराब करना चाहते है और कुछ बात समझ मे नही आती है। कौन नही जानता कि स्टूडेन्ट्स को कि अगर वह आपकी बात न माने, हमारी अपील न माने और यह समझ कर कि उनको हक है वह पार्लियामेंट की तरफ आगे बढे तो क्या मेरे भाई नन्दा को कहिए उनको एल० पी० सिह ने खाया या पाटिल साहब ने खाया मै नही जानता या उन्होने जो विधवाओं पर लाठी चलाई उन्होने खाया या काश्मीर की जनता ने खाया वह भी मैं नही जानता और या इंदिरा जी ने जान बूझ कर किया। लेकिन यह चीज है कि आखिर उनका मुकाबला न इंदिरा जी करेगी, न भूपेश गुप्त करेंगे, न कोई वजीर करेगा। अगर उनका कोई मुकाबला करेगा तो पुलिस वाले ही करेंगे। और वही अन्दरूनी हिफाजत करते है और इस के जिम्मेदार है।

आप पुलिस वालो से डिसिप्लिन चाहते है और उसका उन्होने सबूत दे दिया है और उन्होने अपने को शहीद किया, जख्मी भी हुए है और आपका हुक्म माना। अगर स्टूडेन्ट्स का झगडा हुआ जिसमें मुझे डर है—तब मैंने स्टूडेंट्स से अपील की थी कि वह न आएं, वह अपनी माग किसी और वक्त के लिए उठा रखें और देश के हित में सोचें। मै समझता हू इस मौके पर डिसिप्लिन के नाम पर पुलिस के लिए यह कानून का डंडा दिखाना न तो खूबसूरत है, न मुफीद है, इससे देश को धक्का लगेगा। इसलिए इंदिरा जी को चाहिए कि वह अपने इस कदम को वापिस ले। मै कोई ऐसी बात नही कर रहा हू क्योंकि सबोर्डिनेट सर्विसेज और दूसरी सर्विसेज की यूनियन्स है और इस तरह से आप लोगों ने उनको यूनियन बनाने का अख्तियार दे रखा है लेकिन आप पुलिस वालो से यह चाहते है कि वही डिसिप्लिन उन में हो जिस तरह का फौज में होता है तो मैं यह कहना चाहता हू कि जो फौज को सहूलियते दे रखी है, जो आसानिया उनको मुहय्या किए हुए है तो इसी तरह की आसानिया आप पुलिस वालो को क्यों नही देते। यह लोग तो डबल ड्यूटी देते है। ये लोग न सिर्फ अपनी ड्यूटी देते है बल्कि इनवेस्टिगेशन का भी काम करते है जिसमें उन्हे कई दिनो तक खाना नही मिलता और उस खुशी में अपने काम में लगे रहते है कि जब कामयाब हो जायेंगे तो उनके आफिसरो की तरफ से, सरकार की तरफ से, उन्हे कोई सनद मिलेगी। तो मैं जानना चाहता हूं कि मैंने कई बार हाउस मे यह सुझाव दिया और कमलटेटिव कमेटी में भी मैंने कहा कि पुलिस वालों को सेंटर के तहत किया जाए ताकि पुलिस वालों को रियासती दबाव न हो और वह अपनी ड्यूटी उम्दगी से सर-इजाम दे। लिहाजा इन्हे सेंटर के तहत लाया जाए और सेंटर के जरिए कराए तो इस तरह से दबाव डालने की कोशिश नही की जानी चाहिए बल्कि उनकी मदद होनी चाहिए ताकि बेफिकरी से अपनी ड्यूटी दे सके।

मैडम, में आपको याद दिलाऊं जब गाधी जी ने लड़ाई शुरू की थी अंग्रेजो के खिलाफ तो उस वक्त अग्रेजों में इन्तिहाई अत्याचार का दौर-दौरा फैला रखा था। उसका नतीजा क्या हुआ कि कान-कान जो बात काश्मीर से निकलती थी वह कन्या-

[श्री अब्दुल गनी]

कुमारी या केरल तक पहुच जाती थी और इस पर अमल होता था । तो क्या आप यह चाहते हैं कि यूनियन न बने और यह कहें कि मुल्क का तकाज़ा है कि डिसिप्लिन होना चाहिए । पुलिस वालों ने इस बेहतर डिसिप्लिन का सबूत क्या नहीं दिया है मैं नही जानता । कई फौजी सिपाहियों ने अपने आफिसरों को मार दिया लेकिन दुनिया जानती है कि शायद ही कोई मिसाल हो कि जिस में पुलिस के आदमी ने किसी आफिसर को मारा हो या हुकूमत के हुक्म को न माना हो । इससे बेहतर सबूत आप क्या चाहते है ? चीन की लड़ाई में फौजी सिपाही सिर पर पैर रखकर भागे थे लेकिन पुलिस की कोई भी भगदड़ दिखाई नही दी । लेकिन पाकिस्तान की लड़ाई में जिन फौजियो ने फतह हासिल की उनको मुबारकबाद देता हू और एहसान कारकर्दगी है। पुलिस को मुबारकबाद देता हू और पूछता हूं कि क्या इससे ज्यादा बेहतर सबूत आप चाहते हैं । मैं समझता हू कि इस वक्त जो मुल्क में इन्तहाई अफरातफरी का दौर-दौरा चल रहा है । हर तरफ से बेइतमिनानी और वाइलेंस की टेंडेंसी बढ़ रही है क्योंकि एक नये इलेक्शन का वक्त है । तो मेरा ख्याल है और मैं सरकार से आपके जरिए दरख्वास्त करता हूं कि अगर वह जरूरी समझती है तो इस बिल को मुलतवी कर दे । अभी इलेक्शन को आने दे ताकि उनकी कामयाबी हो जाए और वह पुलिस की मदद से ही कामयाबी होगी वरना आप हार जाएगे । आपके हारने से न श्री भुपेश गुप्त आ सकेंगे, न वाजपेयी जी आ सकेगे क्योकि हर एक की थोड़ी थोड़ी टोलिया होगी और यह आपस में नही मिलेंगे । इस लिए मेरी दरख्वास्त है कि इस बिल को वापस ले लिया जाना चाहिए ।

यह हिस्ट्री में याद रहेगा कि एक वफादार सिपाही को सिर्फ इस बिना पर कि इसने अपने बच्चे का पेट भरने के लिए, उनको अच्छा लिबास देने के लिए, उन को पढ़ाई की आसानिया देने के लिए उन्होने अपनी यूनियन बनाई और उनका किसी पोलिटिकल पार्टी के साथ एलाइंस नही है । अगर यह बिल लाना ही है तो इन सारी बातों पर सोचिए और इस को मुलतवी कीजिए वरना इसके नताइज बुरे होंगे । मैडम, मैं साफ साफ कह देना चाहता हूं कि इंदिरा जी और उनकी सरकार यह तो बच जाएगी लेकिन हम जैसे लोग और वाजपेयी आप जैसे भी कत्ल हो जाएगें । हम जैसे लोगो को गोलियो का निशाना बनाया जाएगा क्योंकि मिनिस्टरों की कोठियो के आगे पुलिस का पहरा होगा और वह फौज का भी पहरा रख सकते है । लेकिन हर आदमी जो इस सरकार का हितैषी है, देश का हितैषी है उनके लिए हिफाजत का कोई सामान नही होगा । आप पुलिस को क्यों आफेंड करते है? आखिर उन्होने कोई गुनाह किया है ? अभी वह इकट्ठे भी नही हुए और आपने उनकी बात माननी शुरू कर दी है । तो इस तरह से आप बद-मजगी क्यों पैदा करना चाहते है ? अगर आप मेरी दरख्वास्त नही मानते तो इसका बुरा असर इलेक्शन पर होगा । गांधी जी की तरह इन में भी कोई फूकने वाला पैदा होगा । एक लफ्ज निकले तो काश्मीर से कन्याकुमारी तक बात पहुंच जाएगी और इससे देश की हानि होगी और देश को दुख पहुंचेगा । इसलिए मैं बड़े अदब के साथ कहना चाहता हूं कि इस बिल को वापिस लिया जाय । यह बिल किसी तरह भी देश के हित में नही है । देश का हित चाहते है तो ठीक है नन्दा जी ने उन लोगों को नंगा किया था जिन्हें कोई पकड़ नही सकता था, जिन्हें कोई हाथ नही लगा सकता था । वह लेफ्टिस्ट ख्याल के थे, गाधीवादी थे और उन्होने राइटिस्टो को पकड़ कर एक मज़बूत स्टेंड लिया और उनको निकालने में राइटिस्ट कामयाब हो गए । चाहे वह एल० पी० सिंह हों या चाहे अतुल्य घोष हों, या कोई हों, मैं समझता हूं कि यह बिल इस वक्त न लाया जाए । नन्दा जी को निकालना आसान है। यह आपकी मर्ज़ी

है कि ग्राप चाहे जिसको निकाले । मुझे इस पर कहने का कोई ग्रधिकार नही है ग्रोर न मै इस पर मदाखलत कर सकता हू लेकिन मै यह जरूर मदाखलत कर सकता हू कि ग्रगर देश जलेगा, ग्रगर ग्रठारह तारीख को हमारी ग्रपील का स्टूडेंट्स पर ग्रसर न हुग्रा ग्रौर ग्राप के ग्राफिसरो ने गलत रास्ता ग्रख्तियार किया तो सारी जिम्मेदारी, पुलिस को नाराज करने की जिम्मेदारी, इस सरकार पर होगी । जो सरकार के साथ मेम्बरान है ग्रौर जो इस बिल की हिमायत कर रहे है उन पर सारे देश को जलाने की जिम्मेदारी होगी । लिहाजा मैं इस बिल के वापिस लेने की ग्रौर पुलिस वालो के दिल हाथ मे लेने की पुरजोर ग्रपील करता हू ।]

SHRI M. N. KAUL (Nominated). Madam Deputy Chairman, let me, first of all, welcome the new Home Minister to the new responsibility that he has now taken over. He has already won laurels in the field of defence and it is now up to him to continue that good work. Let me state at once that the new responsibility is heavier than the old one. In the old job he had to tackle the enemy without. In the new job he has to tackle the enemy within, which is a much more difficult task and needs more tact, more industry more energy and all the qualities that he can command

We are, at the present moment, passing through a very difficult phase in Indian history. If I were to go back to the past and go as far back as 1946, I could recall a similar situation I was at that time in the Central Assembly and from my seat there I watched the then Home Member, Sir Robert Thorne making a statement on the police strike It was the first time that I noticed that a Government spokesman made a speech not in a authoritative tone, but in a very subdued tone. I could notice the pain and anguish on his face as he spoke, and it is vividly fixed in my mind. There was pain and anguish on his face because as representative of the British Government he knew that one of the main instruments of governmental authority, be it foreign Government or be it our own Government, was the police force to maintain internal order At that time they thought that if this force was weakened, the days of the British rule in the sub-continent were numbered, and events moved in quick succession I will only recall a major incident, namely, the naval strike at Karachi It is those incidents which happened in India at that time which led to the appointment of the Cabinet Mission which came here to enquire into political matters I will skip over many of the subsequent events and come to a speech which Mr Attlee made in the House of Commons at the time of the Independence Act. Referring to the incidents he said· These are just surface events, in India there are many hidden fires which may flare up at any time. It was in that background that he spoke to the House of Commons and persuaded that body to hand over political authority into the hands of the Indians.

I feel that in a different set of circumstances, we are passing through a similar phenomenon Look at what happens There is an agitation regarding a steel plant in Visakhapatnam There is student unrest. There is a border dispute. Whatever be the incident, it quickly and immediately converts itself into a violent agitation That is the temper and situation in this country today, and it is a very dangerous situation and we cannot take it lightly. We have to be equipped properly to deal with that situation Therefore, I think it is absolutely essential and it is right that the Government has brought this Bill This Bill does not take away any legitimate right of the police forces They can form their associations and ventilate their grievances What it takes away is their right to create trouble in the

[Shri M N Kaul]

police forces and to break down the morale and discipline of those forces. That certainly cannot be permitted by any Government, and this Bill is just intended to save the country from a breakdown of morale of the police forces

It has been one of my biggest surprises that those who fought in the freedom struggle and suffered at the hands of the police have taken so long to reform the police itself. During the last so many years the Government has not taken a comprehensive view of the police problem. I think this problem should be viewed as a whole. Bringing a particular Bill, for instance, the Bill which is before us, or appointing a Police Commission, will not solve the problem The entire police problem has to be viewed as a whole. We have to reform the police as Sir Robert Peel did in the last century in England We have to take a comprehensive view and look at all the elements of the situation and come to quick decisions What is essential is that the police force should be a force which should be disciplined, which should be contented and which should serve the people. We would like to have a time when the people will look upon the police as their protector and not something which they should fear That situation we have not yet achieved, and that we can achieve if we go into this problem thoroughly. I think the Government, so far as the police is concerned, would give up the idea of appointing Commissions and other bodies I was recently reading the memoirs of an important statesman and there I found this sentence· "If you want to kill an idea, entrust it to a Committee" The new Home Minister should select a proper and competent Secretary and he should himself, along with that Secretary, go into the whole problem and take the assistance of the head of the Police Department. But the Committee should be an informal one which he himself should head He must select a proper man, entrust him with responsibility, and trust him because that is vital; the moment there is breach of confidence between the Minister and the Secretary, the whole administration goes to pieces and nothing can save it, as it happened on the 7th of this month He should himself look into the problems; he should take the assistance of the Secretary, and he should summon all important persons from all over India who are in charge of police administration, whether at the Centre or in the States, and having reviewed the problem he should come to quick decisions and then implement them The whole question of recruitment and training and organisation of the police forces has to be taken into consideration The question of administration is also important. I had been dealing with the police force in my capacity as Secretary of the other House for a long time so far as the parliamentary police as it was concerned, and I found that the parliamentary police was at one time very antiquated. I will give you one example. There was a foreign lady who was crippled and came with crutches to attend one of the sessions, and the man on duty thought that since a stick could not be permitted, therefore the crutches must be taken away. The gentle lady gave up the crutches and with great difficulty took a seat in the gallery and afterwards quietly reported the matter. That was the sort of antiquated police that we had to deal with so far as the police that was posted in the Parliament House was Concerned I often cited to those police officers who came to discuss with me the example of the House of Commons There the police officer who was in charge told me: We post in the Parliment House the pick of the police for two reasons· we must impress Members who have to vote the money that we have first-rate men; secondly, foreigners from all parts of the world come to the House of Commons and they must know what the standard of the British police is I have re

peated these observations to many police officers and insisted that the police personnel should not be quickly changed, that they should be able to assist Members, that they should act unobtrusively and not push about in the Parliament building We have made some improvements but much remains to be done What I have always felt is that the changes could be quickened if the Ministers and Secretaries took a keen and vigilant interest in all the matters that come within their purview I cite this example in order to show how urgent the reform of the police is Once that reform is undertaken and implemented, we will have a disciplined, contented and efficient police force which will be respected and with which the people will co-operate everywhere This is a problem which, to use an old parliamentary phrase, brooks no delay It may be said, let the reform of the police await a better time I think that would be tinkering with the problem The reform can go along with the suppression of any lawlessness and disorders that take place in the country I am here reminded of an observation that I read in one of the memoirs of Mr Churchill. When the British withdrew from Burma, at that very time he ordered that a scheme be prepared for the reoccupation of Burma That not only maintained their morale but kept a scheme ready which actually, with minor modifications was implemented when the British reoccupied Burma My point is that the idea of putting off comprehensive reforms to a later date when the situation becomes calmer is not the sort of attitude that should be adopted by the Government

The general elections will soon be held Three elections we conducted without any violence The whole world is looking to the next general elections, and I hope that the elections throughout the country will be held without any bloodshed or violence worth the name in any part of the country That will be the acid test of the Government's policy and how they implement it The police is not only charged with the internal problem of maintenance of law and order but its various other wings, particularly the Intelligence wing, have got to be strengthened

Now, so far as the Intelligence wing is concerned, I think they are clever But a lot of co-ordination is necessary I saw a note by Prime Minister Nehru in a question file regarding a report from Pakistan These reports were put up to him without being digested by the higher officials He pointed out that there was a contradiction between the statement on page so and so and another statement on page so and so Now, that is not the way in which intelligence reports should be put up The brother of the American Secretary of State, Mr Dulles, who was in charge of Intelligence at one time pointed out that the task of the chief is to co-ordinate the reports He gets all sorts of conflicting reports That is why after events have happened, the police can take up a document and say, here is a warning to the Government In the USA, the function of the head of the Intelligence Department is that he should sift, analyse, go through all contradictory evidence and have the whole picture in his mind and make a recommendation by which he should be bound That was not happening in Pandit Nehru's time and that is not happening even today Intelligence reports come but the undigested reports are put to the Minister to make something out of them There should be a sigle person whose duty it should be to absorb all those reports and build up an intelligent case for the information of the Minister

Another side that has to be carefully looked into is the civil intelligence and the military intelligence. Now, it is reported that there is a lot of conflict between these two types of intelligence reports That problem even today exists in the United Kingdom And Lord Mountbatten was appointed as the head of a committee to

[Shri M N Kaul]
go into this problem It can land us into many difficulties if we allow these contradictions between civil intelligence reports and military intelligence reports The art of Government is a very difficult art. You should never sleep over any matter and all the time you have got to devise new organisations, new methods, and have the whole picture in your mind

Then, so far as the Minister is concerned, it is the job of the Minister to have an overall picture of the disturbances and upheavals, he should have before his mind s eye a view of the position in the whole country. I think the time as urgently come when there should be a Control Room in the Home Ministry and the various disorders that are taking place in all parts of the country should be located and pinned, and the Minister should go through them every morning, make his own guesses and reflect whether there is inter-relation in these happenings He should get all those reports and make his own observations I remember, Mr Churchill in his bed used to read all those reports And one day he read a report that a German broadcaster said that they had built extensive fortifications along the Atlantic coast and he said that those fortifications were impregnable In his zeal, he said that the sun was shining on those fortifications The moment Mr Churchill read that phrase, he drew a circle round it and asked for the latitude and longitude of that place He fixed the position and he came to know about it By that small slip that that broadcaster made, Mr Churchill was able to locate the exact place about which he was speaking and he sent a thousand aircraft It is not enough that the Minister gets his reports or that he gets his telegrams It is a whole-time job He has got to digest them himself and make his own contribution

Thank you

SHRI A P CHATTERJEE (West Bengal) It was interesting to hear Mr Kaul's speech just now. Mr. Kaul seems, if I may say so with respect to him, to be a little too much enamoured of British officers. Well, he quoted a very unsavoury example also

SHRI M N KAUL I never said that I am enamoured of the British I was saying that we are

SHRI A P CHATTERJEE That is my interpretation He has given quotations of Mr Churchill and he has also loaded his speech with quotations from the various British officers He began his speech with a reference to the notorious Home Minister of India when India was under the heels of British domination He referred to that incident in 1946 when policemen were on strike in different parts of India and at that time the death-knell of British Imperialism had been sounded not merely by the Royal Indian Navy's strike, not merely by the strike in the armed camps throughout India but also by the strike of the policemen Now, it is rather unfortunate that one of the distinguished Members of the Congress Benches should be referring to a statement of a panicky British Home Minister at that time, the Home Minister of a country which was on the way to getting out of India, which was on the way to be kicked out of India That he should quote the

SHRI M N KAUL· I *am not* a member of the Congress Party, I am an independent Member

SHRI A P CHATTERJEE I am sorry, I stand corrected Well, even then, if he is an independent Member, I think he should have taken greater caution in expressing his feelings on this point Well, as an independent Member, he should be intelligently airing his outlook and his views, his outlook must be fresh and must not be cramped by party whips or party restrictions And I am therefore constrained to say this Restrained as he is not by any party whip, if he is referring to British officers in support

of this Bill, then I must say with some amount of trepidation about the future of Mr. Kaul that it is a very bad day for him that he is really taking his cue from the hopeless, forlorn and god-forsaken British officers who were on the way of being kicked out of India, when all India was in revolt, the police camps, the armed camps and the Royal Indian Navy's ships also.

Now, having disposed of the arguments of Mr. Kaul and also the arguments which he made after referring to Mr. Churchill who once said that he would not be the Prime Minister to preside over the liquidation of the British Empire, I will come to the Bill. That arch reactionary, that arch imperialist, Mr. Churchill, well, he might write good English or even speak good English. But that does not mean that we should quote Mr. Churchill to whom we have no reason to be grateful at all, to whom we have no reason to be sympathetic at all, a person who said that he would not preside over the liquidation of the British Empire, a person who said that he would not give independence to India as long as a single drop of blood ran in his veins. Well, I am quite sorry that an independent Member like Mr. Kaul should be quoting Mr. Churchill.

SHRI M. N. KAUL: I was quoting human thought, which Mr. Churchill happened to express.

SHRI A. P. CHATTERJEE: I do not know whether Mr. Churchill was at all human; he was inhuman when he said that he would not give independence to India, that he would not preside over the liquidation of British Imperialism in India. At that time, Mr. Churchill was expressing a thought which was rather savage.

SHRI M. N. KAUL: I am not agreeing with the political speeches of Mr. Churchill about India.

SHRI A. P. CHATTERJEE: Well, as far as the Police Forces (Restriction of Rights) Bill is concerned, I must say that one thing really beats us and the Opposition Benches and it is this that after 18 years of independence the Government should be thinking of implementing the provisions of article 33 of the Constitution. I am quite sure, and everybody knows, what article 33 of the Constitution says. Yes, we can restrict the rights of the forces charged with the maintenance of law and order in the country. The article reads like this—

"Parliament may by law determine to what extent any of the rights conferred by this Part shall, in their application to the members of the Armed Forces or the Forces charged with the maintenance of public order, be restricted or abrogated..."

This is the most important part of it.

"...so as to ensure the proper discharge of their duties and the maintenance of discipline among them."

That is the crux of the matter. Well, you can really interfere with the fundamental rights that the police forces have so long been enjoying if you are quite sure that it is necessary in order to ensure proper discharge of their duties and the maintenance of discipline among them. I regret to say that none of the Members of the Congress Benches nor a person of an independent outlook, Mr. Kaul, nor the Minister who moved the Bill, has ever tried to convince the House that it was necessary in order to ensure the proper discharge of the duties of the policemen and the maintenance of discipline among them. There was not a whisper among the different hon. Members of this House who spoke in support of this Bill to the effect that the police people were not properly discharging their duties and therefore to ensure proper discharge of their duties this Bill was necessary; not even from the hon. Minister who moved the Bill was there such a whisper.

THE DEPUTY CHAIRMAN: You will continue after lunch. The House stands adjourned till 2.30 P.M.

The House then adjourned for lunch at thirty minutes past one of the clock.

The House reassembled after lunch at half-past two of the clock, The Vice-Chairman (SHRI M. P. BHARGAVA) in the Chair.

STATEMENT RE. LIBERALISATION OF THE INDUSTRIAL LICENSSING POLICY

THE MINISTER OF INDUSTRY (SHRI D. SANJIVAYYA): Sir, with your permission, I would like to make the following statement:—

On the 9th May, 1966, I made a statement in this House regarding the decision taken by Government to exempt eleven industries from the licensing provisions of the Industries (Development and Regulation) Act, 1951. Government decision to delicense two more industries was anounced on the 20th July, 1966 Certain further relaxations relating to diversification of production and also increase of production upto 25 per cent. of the licensed capacity were announced on the 27th October, 1966.

The Government have further examined the scope of delicensing more industries falling under the 1st Schedule to the Industries (Development and Regulation) Act, 1951. It has now been decided to exempt the 29 industries mentioned in the Annexure to this Statement from the licensing provisions of the Act. [*See below*]

As on earlier occasions, the main considerations kept in view in the selection of the items are:

(i) The items are those in respect of which there is no substantial import of components of raw materials.

(ii) Industries in respect of which protection to the small and cottage industries is of importance have been left out.

The need for creation of additional capacity in the 4th Plan period and the expert potentiality of some of the industries have also been taken into account. Some of the industries now delicensed, such as, non-vehicular internal combustion engines, power driven pumps and agricultural sprayers are of importance in increasing agricultural production.

As I indicated in my Statement of the 9th May, 1966, it is proposed to review the effect of this liberalisation at appropriate intervals of time and to take the results of such review into account in the further formulation of policy.

ANNEXURE

List of Delicensed Industries

Sl. No.	Industry	Scheduled Industry No.
1	Cast iron spun pipes	1. A. (5)
2	Steel ingots/billets by electric furnace	1. A. (7)
3	Non-vehicular internal combustion engines (below 50 H.P.) (both diesel and petrol)	4(2)
4	Electric Motors upto 50 H.P.	5(2)
5	Electric furnaces (without import of switchgear and transformer)	5(5)